

اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده مدیریت و اقتصاد

پایان نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی - گرایش اقتصاد انرژی

برآورد اثر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی (استان‌های کشور)

مهدی مهاجری

استاد راهنما:

دکتر سید ابراهیم حسینی نسب

استاد مشاور:

دکتر رضا نجارزاده

اسفند ماه ۱۳۹۰

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسان‌ها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آن‌ها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب مهدی مهاجری دانشجوی رشته اقتصاد انرژی ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۸ مقطع کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت و اقتصاد متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:

تاریخ: ۱۳۹۰/۱۲/۲۴

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته اقتصاد انرژی است که در سال ۱۳۹۰ در دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر سید ابراهیم حسینی نسب، مشاوره جناب آقای دکتر رضا نجارزاده از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب *مدی مابری* دانشجوی رشته *اقتصاد انرژی* مقطع *کارشناسی ارشد* تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

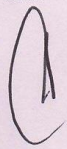

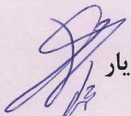

نام و نام خانوادگی: *مدی مابری*

تاریخ و امضا: ۱۳۹۰/۱۲/۲۴

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد
اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای مهدی مهاجر رشته
اقتصادانرژی تحت عنوان: «برآورد اثر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی استانهای کشور» از نظر
فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

امضا	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	دکترسید ابراهیم حسینی نسب	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتررضا نجار زاده	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر مرتضی عزتی	۳- استاد ناظر
	استادیار	دکتر محمد حسین حسینی	۴- استاد ناظر
	استادیار	دکتر مرتضی عزتی	۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر مرتضی عزتی

تقدیر

من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق

نگارنده بر خود فرض می‌داند از همه بزرگوارانی که وی را در نگارش و ارائه نوشته حاضر همراهی کرده‌اند صمیمانه تشکر و قدردانی کند. استاد فرزانه و گرانقدر جناب آقای دکتر حسینی نسب با راهنمایی‌های ارزنده نقش مهمی در انجام این پژوهش ایفا کردند. استاد فرزانه و گرانقدر، جناب آقای دکتر عزتی با راهنمایی‌ها و نظرات گهربار و ارزنده‌شان، نقش چشمگیری در به ثمر رسیدن این تحقیق داشتند. همچنین از خانواده عزیزم که در تمامی مراحل انجام این کار با صبر و بردباری وافر همراهی‌ام نمودند و پشتوانه من بودند بی‌نهایت سپاسگزارم.

چکیده:

تحقیقات تجربی در مورد عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی، معمولاً نقش مذهب را مورد غفلت قرار می‌دهند. در این پژوهش، ما پیشنهاد کردیم که سرمایه مذهبی به عنوان یک عامل تعیین کننده برای سرعت بخشیدن به روند رشد اقتصادی در نظر گرفته شود. در این مطالعه بر نگرش‌های مذهبی برخاسته از اسلام تأکید شده است. منظور از سرمایه مذهبی، آن دسته از اعتقادات و باورهای کلان است که افراد بدون اینکه توسط یک نیروی بیرونی ملزم شوند، توسط ندای قلب و باورشان آن را انجام می‌دهند. از این رو، افرادی که دارای سرمایه مذهبی هستند، بر پایه اعتقادات خود که برخاسته از باورهای مذهبی (در اینجا اسلامی) عمل خواهند کرد. همچنین سرمایه مذهبی را به دو بخش سرمایه مذهبی فردی و سرمایه مذهبی اجتماعی تفکیک می‌کنیم.

جهت بررسی اثر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی، با استفاده از داده‌های ۲۸ استان، طی سال‌های ۱۳۷۹-۸۶ و با روش پنل دیتا مدل رشدی که در آن سرمایه مذهبی، شاخص دانایی محور، سرمایه انسانی و سرمایه فیزیکی و نیروی کار، به عنوان متغیرهای توضیحی در نظر گرفته شده‌اند، برآورد گردید. نتایج مدل برآورد شده نشان می‌دهد که سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی استان‌های کشور اثر معنادار و مثبت دارد. همچنین نتایج نشان دادند که نسبت سرمایه فیزیکی به نیروی کار، سرمایه انسانی و شاخص اقتصاد دانایی محور نیز اثر معنادار و مثبت بر رشد اقتصادی استان‌ها دارند.

بنابراین سرمایه مذهبی در کنار سایر سرمایه‌ها می‌تواند رشد اقتصادی استان‌های کشور را به خوبی تفسیر نماید.

واژگان کلیدی: سرمایه مذهبی، شاخص دانایی محور، رشد اقتصادی، استان‌های کشور، داده‌های تابلوی

۲-۱-۴- بررسی پویایی مدل های رشد درونزا ۲۲

۲-۲- پیشینه تحقیق ۲۶

فصل سوم: ۳۳

فصل سوم: تبیین مدل و تحلیل نتایج ۳۳

مقدمه ۳۴

۳-۱-۱- مدل های رگرسیونی پانل دیتا ۳۴

۳-۱-۱-۱- مزایای استفاده از پانل دیتا (داده های ترکیبی) ۳۵

۳-۱-۲- انواع روش های تخمین با استفاده از داده های ترکیبی ۳۶

۳-۱-۳- مراحل تخمین مدل بوسیله ی داده های ترکیبی ۳۸

۳-۱-۴- مدل اثرات ثابت ۴۰

۳-۱-۵- مدل اثرات تصادفی ۴۰

۳-۱-۶- آزمون هاسمن ۴۱

۳-۲- چارچوب پیشنهادی جهت بررسی تجربی اثر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی ۴۲

۳-۳- نتایج حاصل از آزمون متغیرها و تخمین مدل ۴۶

۳-۳-۱- بررسی ایستایی متغیرها ۴۶

۳-۳-۲- آزمون برابری عرض از مبداها: ۴۷

۳-۳-۳- آزمون هاسمن: انتخاب بین اثرات ثابت یا تصادفی ۴۸

۳-۴- نتایج تخمین مدل: ۵۰

۳-۵- جمع بندی ۵۱

فصل چهارم: نتیجه گیری و پیشنهادها ۵۲

مقدمه ۵۳

۴-۱- خلاصه‌ی پژوهش: ۵۳

۴-۲- نتیجه‌گیری: ۵۵

۴-۳- پیشنهادها: ۵۵

فهرست منابع ۵۷

پیوست ۶۳

چکیده انگلیسی ۶۵

فهرست جدول‌ها

- جدول ۳-۱- بررسی ایستایی متغیرها ۴۷
- جدول ۳-۲- نتیجه آزمون برابری عرض از مبداءها ۴۸
- جدول ۳-۳- نتیجه آزمون هاسمن ۵۰
- جدول ۳-۴- نتایج تخمین مدل با روش حداقل مربعات تعمیم یافته برای ۲۸ استان ۵۰

فصل اول:

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

مقدمه

تحقیقات اولیه بر روی اقتصاد، همیشه مذهب را به عنوان یک عامل بیرونی در نظر می‌گرفته‌اند و هیچ رابطه علی بین آن و رشد و توسعه یک کشور فرض نمی‌کرده‌اند. همچنین مذهب بیشتر به عنوان یک موضوع جامعه‌شناسی دیده شده تا اینکه در قلمرو علم اقتصاد بررسی شود. ماکس وبر یکی از برجسته‌ترین جامعه‌شناسان اوایل قرن بیستم، اثبات کرد که ارتباط روشنی میان آیین پروتستان و دستیابی به منافع اقتصادی وجود دارد و آن برای بقای سرمایه‌داری بهتر بوده و سبب تغییر رشد و توسعه یک کشور می‌شود. بسیاری از مطالعات تجربی این فرضیه وبر را تایید کرده‌اند. از این رو در اینجا پرسش اصلی این پژوهش این است که آیا در ایران و در مناطق مختلف آن سرمایه مذهبی عاملی برای افزایش رشد اقتصادی بوده است؟ در یک دیدگاه خاص بیان می‌شود که اگر جامعه از سرمایه مذهبی مناسبی برخوردار باشد این سرمایه می‌تواند عاملی برای توسعه و پیشرفت جامعه بشود. اما اگر جامعه از سرمایه مذهبی مناسبی برخوردار نباشد نمی‌توان مذهب را در آن جامعه عامل توسعه دانست. بر اساس این دیدگاه از مذهب الهی سرمایه‌ای برای فرد و اجتماع حاصل می‌شود که انباشت آن سبب بهبود وضعیت اقتصادی جامعه نیز می‌شود (عزتی و عاقلی، ۱۳۸۷). در این پژوهش با استفاده از روش داده‌های تابلویی اقتصادسنجی به بررسی اثر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی استان‌های کشور طی سال‌های ۸۶-۱۳۷۹ پرداخته شده است.

ضرورت این تحقیق بر این است که به طور کلی می‌توان گفت بحث از سرمایه مذهبی با این عنوان، جدید بوده و مطالعات مختلفی که انجام شده، به نوعی اثر مذهب بر رفتارهای اقتصادی در آنها مطرح شده است و

اغلب مذهب را در یک یا چند باور و اعتقاد خلاصه کرده‌اند. نکته مهم آن است که این توجه باعث شده است مذهب به عنوان یک سرمایه جدی به ویژه در بعد اجتماعی مورد توجه قرار نگیرد و آن را در بعد ضروری خلاصه و اثر سرمایه‌ای آن را نیز محدود کرده اند.

بنابراین به نظر می‌رسد که بررسی سرمایه مذهبی به عنوان سرمایه‌ای در کنار انواع سرمایه‌ها و همچنین اثر این سرمایه بر رشد اقتصادی در کشور ایران به‌ویژه به صورت تجربی و با استفاده از داده‌های استانی می‌تواند کمک خوبی به توسعه این مباحث علمی و سیاست‌گذاری در این زمینه باشد و از اهمیت بالایی برخوردار است.

در این پژوهش در فصل اول، به بیان مسأله و ضرورت انجام پژوهش، اهداف و روش انجام آن می‌پردازیم در فصل دوم، مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش و در فصل سوم، تبیین مدل تجربی و تعریف متغیرهای آن و نیز تخمین مدل ارائه می‌شود و در نهایت در فصل چهارم به تحلیل نتایج حاصل از تخمین مدل و پیشنهادات پرداخته می‌شود.

۱ -۱ - بیان مسأله:

برخی از اندیشمندان در دوره‌هایی از تاریخ مذهب را عامل عقب ماندگی جوامع پنداشته‌اند. ریشه‌های این اندیشه هنوز در برخی دیدگاه‌ها مشاهده می‌شود. در مقابل نیز نظراتی وجود دارد که مذهب را عامل عقب‌ماندگی نمی‌داند و حتی آن را در صورت مناسب بودن عامل پیشرفت نیز می‌پندارد. در اینجا این پرسش اساسی مطرح است که آیا مذهب در ایران عامل توسعه بوده است. در یک دیدگاه خاص بیان می‌شود که اگر جامعه از سرمایه مذهبی مناسبی برخوردار باشد این سرمایه می‌تواند عاملی برای توسعه و پیشرفت جامعه بشود. اما اگر جامعه از سرمایه مذهبی مناسبی برخوردار نباشد نمی‌توان مذهب را در آن جامعه عامل توسعه دانست. بر اساس این دیدگاه از مذهب الهی سرمایه‌ای برای فرد و اجتماع حاصل می‌شود که انباشت آن سبب بهبود وضعیت اقتصادی جامعه نیز می‌شود.

بر اساس این دیدگاه، دو نوع سرمایه مذهبی قابل طرح است:

۱- سرمایه مذهبی فردی که به مذهب انتخابی، باورها، دانش، تجربه ها، ارزش ها و عادت‌های حاصل از ایمان مذهبی و یا درباره مذهب نزد فرد گفته می‌شود. عمق و گستردگی هر یک از عوامل مذکور نقش اساسی را در اثرگذاری این سرمایه بر عهده دارند که محور و پایه آن، عمق ایمان مذهبی فرد می‌باشد. این عوامل تحت تاثیر عواملی هستند که به آنها منابع ایجاد و گسترش سرمایه مذهبی می‌گویند. از جمله آنها می‌توان منابع شخصی سرمایه مذهبی، ایمان و سرمایه مذهبی والدین و محیط و ثروت مادی افراد را نام برد.

۲- سرمایه مذهبی اجتماعی که به مجموعه نهادها، قوانین و مقررات، ارزش‌ها، باورها، هنجارها، دانش، نمادها و سمبل‌های برخاسته و شکل‌دهنده ساختار مذهبی جامعه گفته می‌شود. عناصر سرمایه مذهبی اجتماعی نیز همانند سرمایه مذهبی فردی توسط منابعی ایجاد و تقویت می‌شوند. مانند: نظام آموزش‌ها (به‌ویژه آموزش‌های مذهبی)، قوانین و مقررات، محیط تاریخی و اجتماعی، کنش‌های اجتماعی افراد، کیفیت مذهب حاکم بر جامعه و سرمایه‌های مادی (فیزیکی و انسانی).

با این نگاه رابطه مذهب با توسعه و رشد اقتصادی از دو بعد سرمایه مذهبی فردی و سرمایه مذهبی اجتماعی قابل طرح است که می‌توان این دو بعد را عامل محرک و برانگیزاننده توسعه جامعه تلقی کرد. مذهب می‌تواند در بهبود وضعیت اقتصاد فردی و اجتماعی آثار مثبت داشته باشد. از جمله مسیرهای اثرگذاری سرمایه مذهبی بر رفتارهای اقتصادی، ایجاد وظایف و توصیه‌های اکید برای کار و تلاش بیشتر، هدف‌مند کردن زندگی، ایجاد نهادهای اقتصادی و اجتماعی مفید برای توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه است. پرسش اصلی این پژوهش این است که آیا در ایران و در مناطق مختلف آن سرمایه مذهبی عاملی برای افزایش توسعه و رشد اقتصادی شده است؟

۴ ۱ - هدف تحقیق:

هدف از این تحقیق، برآورد اثر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی استان‌های کشور است.

۱ ۴ - سوال تحقیق:

سوالی که در این تحقیق مطرح می‌شود عبارت است از اینکه تاثیر سرمایه مذهبی بر رشد اقتصادی استان‌ها چگونه می‌باشد؟

۱ ۴ - فرضیه‌ی تحقیق

بر مبنای سوال تحقیق، فرضیه زیر مطرح می‌گردد:

- افزایش سرمایه مذهبی باعث افزایش رشد اقتصادی استان‌ها می‌شود.

۱ ۵ - جنبه جدید بودن و نوآوری

به طور کلی می‌توان گفت بحث از سرمایه مذهبی با این عنوان، جدید است. اما مطالعات مختلفی انجام شده است که در آنها به نوعی اثر مذهب بر رفتارهای اقتصادی مطرح شده است و همانطور که اشاره شد اغلب مذهب را در یک یا چند باور و اعتقاد خلاصه کرده‌اند. اغلب این بررسی‌ها، به ویژه توسط غیر مسلمان‌ها، مذهب را یک عامل فردی دانسته‌اند و آن را بر رفتارهای فردی و در برخی موارد از طریق آن، بر رفتارهای جامعه موثر دانسته‌اند. اندک مطالعاتی که با رویکرد سرمایه‌ای به مذهب نگریسته‌اند، اثر سرمایه مذهبی را بیشتر بر مصرف و رفتارهای مصرفی فردی بحث کرده‌اند. این مطالعات نیز توسعه چندانی نیافته‌اند. نکته مهم آن است که این توجه باعث شده است مذهب به عنوان یک سرمایه جدی به ویژه در بعد اجتماعی مورد توجه قرار نگیرد و آن را در بعد ضروری خلاصه و اثر سرمایه‌ای آن را نیز محدود کرده‌اند.

بنابراین به نظر می‌رسد که بررسی سرمایه مذهبی به عنوان سرمایه‌ای در کنار انواع سرمایه‌ها و همچنین اثر این سرمایه بر رشد و توسعه اقتصادی در کشور ایران به ویژه به صورت تجربی و با استفاده از داده‌های استانی می‌-

تواند کمک خوبی به توسعه این مباحث علمی و سیاست‌گذاری در این زمینه باشد و از اهمیت بالایی برخوردار است.

۱ ۶ - مواد و روش انجام تحقیق

جامعه مورد بررسی در این تحقیق استان‌های کشور می‌باشند که داده‌های آماری قابل استفاده برای متغیر جایگزین سرمایه مذهبی فقط برای سال‌های بسیار محدودی در دسترس است، که همه این سال‌ها وارد دامنه بررسی می‌شود.

روش جمع‌آوری اطلاعات در مرحله شناسایی روش اسنادی است که برای تکمیل مباحث نظری و تدوین الگوی تحلیلی از آن استفاده می‌شود. داده‌های آماری نیز با روش اسنادی از منابع موجود در مرکز آمار ایران و سایر مراجع تولید اطلاعات در کشور استخراج می‌شود.

تجزیه و تحلیل اطلاعات این تحقیق با استفاده از نرم‌افزار اقتصادسنجی 6 Eviews انجام خواهد گرفت. به این طریق که ابتدا داده‌های مربوط به متغیرهای مورد استفاده در تحقیق، وارد این نرم‌افزار خواهد شد و پس از آن به آزمون مدل‌های آورده شده پرداخته خواهد شد. سنجش و برآورد این مدل‌ها، محاسبه ضریب همبستگی و آزمون Panel Data از جمله مواردی است که در زمینه آزمون این مدل‌ها انجام خواهد شد. در نهایت اینکه مدل مورد بررسی، یک مدل رشد متداول است که عامل سرمایه مذهبی نیز به آن اضافه شده است.

۱ ۴ - تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی

۱ ۴ ۱ - رشد اقتصادی:

رشد اقتصادی عبارت است از افزایش مادی کل درآمد ملی یا تولید ناخالص ملی طی یک دوره معین و در مفهوم کلی خود نیز، صرفاً پدیده‌ای کمی است.

۱ ۴ ۱ - سرمایه انسانی:

سرمایه انسانی به توانایی‌ها و قابلیت‌های سازنده و کارآمد افراد، اشاره دارد که این توانایی‌ها و قابلیت‌ها شامل دانش، مهارت‌ها و تجربه می‌شود که دارای ارزش اقتصادی هستند. کشورها دارای سطوح مختلفی در سرمایه انسانی‌اند. متغیرهای چندی در تعیین سرمایه انسانی یک کشور دخیل‌اند. مهمترین عامل، فرصت‌های تحصیلی و آموزشی مهیا برای نیروی کار است (رضایی و صانعی، ۱۳۸۳).

۱ ۴ ۵ سرمایه اجتماعی

مفهوم سرمایه اجتماعی در سال‌های اخیر در حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی، اقتصاد و اخیراً در علوم سیاسی مطرح شده است. سرمایه اجتماعی عبارت است از ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی‌ای که می‌توانند حس همکاری و اطمینان را در میان افراد یک جامعه پدید آورند. در این میان نباید از نقش نهادهای مدنی و دموکراتیک و نیز نقش دولت در گشودن چنین فضاهایی غافل شد. به هر روی، امروز بر جامعه‌شناسان ثابت شده که یکی از ابعاد مهم هر توسعه‌ای توجه به سرمایه‌های اجتماعی است. از این رو سرمایه اجتماعی، یکی از مهمترین شاخصه‌های رشد و توسعه هر جامعه‌ای به شمار می‌آید.

از نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای موثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب کنند. به بیان دقیق‌تر سرمایه اجتماعی از طریق افزایش هزینه‌های بالقوه جدا شدن، تقویت هنجارهای مستحکم بده-بستان، تسهیل جریان اطلاعات از جمله اطلاعات مربوط به شهرت کنشگران و تجسم موفقیت‌های گذشته سعی دارد به تحقق کنش جمعی کمک کند.

پاتنام^۱ بین دو شکل اولیه سرمایه اجتماعی تمایز قائل می‌شود که عبارت است از: سرمایه اجتماعی ارتباط دهنده (یا جامع) و سرمایه اجتماعی درون گروهی (یا انحصاری). سرمایه اجتماعی ارتباط دهنده، افراد متعلق به

¹ putnam

تقسیمات اجتماعی متنوع را گرد هم می‌آورد و سرمایه اجتماعی درون گروهی، هویت‌های انحصاری را تقویت کرده و باعث حفظ همگنی می‌شود. فوکویاما^۲ سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی می‌داند که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه شده و سبب پایین آمدن هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌شود. فوکویاما سرمایه اجتماعی را به عنوان یک پدیده جامعه شناختی مورد توجه قرار می‌دهد. به نظر او سرمایه اجتماعی با شعاع اعتماد ارتباط تنگاتنگی دارد و هرچه قدر شعاع اعتماد در یک گروه اجتماعی گسترده‌تر باشد، سرمایه اجتماعی نیز زیاد خواهد بود و به تبعیت از آن میزان همکاری و اعتماد متقابل اعضای گروه نیز افزایش خواهد یافت.

آنچه از تعاریف متعدد سرمایه اجتماعی بر می‌آید این است که این مفهوم در بردارنده مفاهیمی همچون اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضای یک گروه بوده به نحوی که گروه را به سمت دستیابی به هدفی که بر مبنای ارزش‌ها و معیار رایج در جامعه مثبت تلقی شود هدایت می‌کند.

۱-۴-۲ اقتصاد دانایی محور

از نظر OECD اقتصاد دانایی محور اقتصادی است که بطور مستقیم بر اساس تولید، توزیع و مصرف دانش و اطلاعات قرار گرفته باشد. در اقتصاد دانایی محور، دانش محرک اصلی رشد، ایجاد ثروت و اشتغال در تمامی رشته فعالیت‌ها است. بر اساس این تعریف اقتصاد دانایی محور تنها به تعداد محدودی صنایع مبتنی بر فناوری بسیار پیشرفته وابسته نیست؛ بلکه در این نوع اقتصاد تمامی فعالیت‌های اقتصادی به شکلی بر دانش متکی است. حتی فعالیت‌هایی نظیر معدن و کشاورزی که اقتصاد قدیمی خوانده می‌شوند. همچنین دانش مورد نیاز برای ساختن اقتصاد دانایی محور تنها از نوع فناوری محض نیست و دانش فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی را نیز در بر می‌گیرد.

² Fukuyama

اقتصاد محور بر پایه‌های انقلاب دانش شکل گرفته است. انقلاب دانش متأثر از چندین عامل است که عبارتند از: افزایش دانش کدبندی شده، افزایش آنالیز اطلاعات، ذخیره سازی و انتقال، توسعه و گسترش فناوری‌های نو، افزایش اهمیت دانش و مهارت نیروی کار، افزایش اهمیت ابداعات و کارایی در رقابت و رشد GDP، افزایش سرمایه‌گذاری غیر ملموس، جهانی شدن و رقابت شدید و گسترش تجارت جهانی.

۱ ۴ ۵ - سرمایه مذهبی

سرمایه مذهبی به مجموعه نهادها، تجربه‌ها، باورها، ارزش‌ها، دانش، قوانین و مقررات، نمادها و واقعیت‌های محیطی فیزیکی و غیر فیزیکی و مانند آن در جامعه می‌گوییم که از وجود مذهب و ایمان مذهبی نشأت گرفته باشد. سرمایه مذهبی را به دو بخش سرمایه مذهبی فردی و سرمایه مذهبی اجتماعی تفکیک می‌کنیم. سرمایه مذهبی در این قالب تعریف و تشریح مناسب‌تری پیدا می‌کند.

مهرگان و دلیری (۱۳۸۹)، معتقد هستند که سرمایه مذهبی علاوه بر دارا بودن فواید موجود در سرمایه اجتماعی، نقصان‌های آن را ندارد. سرمایه مذهبی می‌تواند اغلب جنبه‌های مثبت سرمایه اجتماعی (همچون اعتماد، دسترسی به اطلاعات و مشارکت) را پوشش داده و بسیاری از نقص‌های آن (همچون سواری مجانی و شبکه خواهی) را مرتفع نماید. علاوه بر این، سرمایه مذهبی می‌تواند سبب عدم بروز کژگزینی و کژمنشی در اقتصاد شده و اقتصاد را از ناکارایی دور کند. وجود سرمایه مذهبی سبب می‌شود تا سرمایه‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی به درستی مورد استفاده قرار گیرند.

در صورت وجود سرمایه مذهبی، فرد حتی در زمانی که هیچ نظارت بیرونی بر نحوه رفتارش نیست، از سرمایه انسانی نهفته در خود، در مسیر ضرر زدن به دیگران استفاده نمی‌کند و هیچگاه به دنبال سواری مجانی در گروه‌های سرمایه اجتماعی خود نیست. این رفتار نیکو، از یک نظارت درونی نشأت می‌گیرد؛ نظارتی که هر کس بر خودش دارد و یا، به بیان درست‌تر، نظارتی که اخلاقیات و وجدان (سرمایه مذهبی) هر فرد بر اعمال و رفتار او